

М. А. Міненко,
д. е. н., професор
ORCID ID: 0000-0002-7492-3196
Л. М. Міненко,
д. філос. з історії та археології
ORCID ID: 0000-0003-0249-9856

DOI: 10.32702/2306-6806.2022.5.4

ІСТОРИЧНИЙ ШАНС ДЛЯ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ХАРЧОВОЇ ІНДУСТРІЇ

M. Minenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor
L. Minenko,
PhD in Historical Sciences and Archeology

HISTORICAL CHANCE FOR UKRAINE: REALITIES AND PROSPECTS OF THE NATIONAL FOOD INDUSTRY

Зміст статті розкриває історію трансформаційних перетворень національної харчової індустрії України в період 1991—2022 років і перспективи її розвитку, враховуючи інституціональні реалії Міністерства аграрної політики та продовольства України і можливості вступу нашої держави до Європейського Союзу. Зокрема, висвітлено послідовність ліквідації державних установ як у центрі, так і в областях, що свого часу забезпечували інституціональну суб'єктність вітчизняної харчової і переробної промисловості й сприяли створенню відповідного організаційно-правового та соціально значущого середовища для ефективного їх функціонування. Разом із тим, дано оцінку впливу чисельним громадським галузевим формуванням (промисловим об'єднанням), окремі з яких було створено у період до 1991 року, а інші — у ході становлення незалежності нашої держави, у тому числі й для збереження інституціональності харчової індустрії України та які, через сформоване відверто приватне монополізоване-лобістське середовище в аграрній сфері й неврегульованість правового поля, не спроможні виконувати свою місію. Акцентовано увагу на тому, що саме втрата харчовою індустрією інституціональності, є одним із головних посилюючих негативних факторів стосовно: інфляційних процесів; підвищення цін на харчові продукти; падіння валового внутрішнього продукту; недоотримання прибутку від можливої реалізації харчової продукції з доданою вартістю; ліквідацією або недозавантаженням виробничих потужностей; скороченням штатних працівників; "зачищення" вітчизняного ринку харчових продуктів для експансії закордонними товаровиробниками; руйнування виробництва замкнутого циклу; соціальної напруги у трудових колективах тощо. Підкреслено, що за останній період оголила і посилила ці проблеми відкрита воєнна агресія російської федерації проти України та її жахливі наслідки. Для об'єктивного обґрунтування, проведено статистичний аналіз здобутків, втрат і можливих прибутків харчової індустрії України за окремими показниками, що переконливо демонструє реальний потенціал підприємств харчової і переробної промисловості та їх можливий внесок до національного валового внутрішнього продукту.

Додатково зазначено, що інституціональна нерівноправність учасників продуктового ланцюга негативно вплинула і на розвиток фундаментальних та прикладних досліджень у харчовій сфері. Спад пояснюється тим, що протягом періоду незалежності та в умовах значного недофінансування, відбувалася ліквідація провідних науково-дослідних установ харчової, переробної, молочної і м'ясної промисловості. Водночас, обґрунтовано, що питання якості й кількості підготовки спеціалістів для потреб національного продуктового виробництва, також прямо залежить від того, що ліквідовано інституціональну суб'єктність харчової індустрії України, а існуючі заклади вищої освіти, перебуваючи у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки нашої держави, не спроможні або не бажають проявляти науково-освітню і суспільно-необхідну ініціативу щодо зміни ситуації на краще.

У підсумку доведено, що виявлені причини втрат вітчизняної харчової індустрії є дійсно прямим наслідком відкритих монополюльно-лобістських дій на користь окремих недоброчесних власників в аграрній сфері, які нехтують загальнонаціональними інтересами, а також відсутністю державної інституції харчовиків, що у співпраці із заінтересованими сторонами здатна підняти її показники на якісно новий рівень стійкого розвитку. Крім того, запропоновано систему комплексних заходів, виконання яких, на думку авторів, забезпечить можливість відродити національну харчову індустрію, а Україні стати рівноправним індустріально розвинутим учасником Європейського Союзу.

The content of the article reveals the history of transformational conversions of the national food industry of Ukraine in the period 1991—2022 and prospects for its development, taking into account the institutional realities of the Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine and the possibility of our country's accession to the European Union. In particular, the sequence of liquidation of state institutions both in the center and in the oblasts is highlighted which at one time ensured the institutional subjectivity of the domestic food and processing industry and contributed to the creation of an appropriate organizational, legal and socially significant environment for their effective functioning. At the same time, an assessment of the impact of numerous public industry formations (industrial associations), some of which were established before 1991, and others — during the independence of our state, including to preserve the institutionality of the food industry of Ukraine and which, due to the open private monopolized lobbying environment in the agricultural sector and the unregulated legal field, are unable to fulfill their mission is given. Emphasis is placed on the fact that the loss of institutionality by the food industry is one of the main aggravating negative factors in relation to: inflationary processes; rising food prices; fall in gross domestic product; shortfall in profits from the possible sale of value-added food products; liquidation or underutilization of production facilities; reduction of staff; "cleansing" of the domestic food market for expansion by foreign producers; destruction of closed-loop production; social tension in labor collectives, etc. It is emphasized that the open military aggression of the Russian Federation against Ukraine and its terrible consequences have recently exposed and exacerbated these problems. For an objective justification, a statistical analysis of the gains, losses and possible profits of the food industry of Ukraine on individual indicators, which convincingly demonstrates the real potential of the food and processing industries and their possible contribution to the gross domestic product is conducted.

In addition, it is noted that the institutional inequality of participants in the food chain has negatively affected the development of basic and applied researches in the food sector. The decline is due to the fact that during the period of independence and in conditions of significant underfunding, there was a liquidation of leading research institutions in the food, processing, dairy and meat industries. At the same time, it is substantiated that the issue of quality and quantity of training for the needs of national food production also directly depends on the elimination of the institutional subjectivity of the food industry of Ukraine, and the existing higher education institutions under the Ministry of Education and Science able or unwilling to show scientific, educational and socially necessary initiative to change the situation for the better.

As a result, it is proved that the identified causes of losses of the domestic food industry are indeed a direct consequence of open monopoly-lobbying actions in favor of some dishonest owners in the agricultural sector who neglect national interests, as well as the lack of a state institution of food producers, which in cooperation with stakeholders is able to raise its performance to a qualitatively new level of sustainable development. In addition, a system of comprehensive measures is proposed, the implementation of which, according to the authors, will provide an opportunity to revive the national food industry, Ukraine to become an equal industrially developed member of the European Union.

Ключові слова: харчова індустрія України; інституціональне середовище; монополізація інституціональної вертикалі; перенацілювання інституціональності в аграрній сфері; учасники продуктового ланцюга; пастка глобалізації; харчові продукти.

Key words: food industry of Ukraine; institutional environment; monopolization of the institutional vertical; readjustment of institutionality in the agricultural sphere; participants in the food chain; the trap of globalization; food products.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Всі події, пов'язані з воєнною агресією російської федерації (рф) проти України, що сьогодні відбуваються в нашій державі та за її межами — взаємопов'язані. Ще ніколи в історії розвитку України, Європейського Союзу (ЄС) і всього цивілізованого світу, починаючи з 24 лютого 2022 року, не було такої концентрації агресивності, втрат, печалі, відповідальності й вимогливості. Загострення воєнних дій призвели до сумних результатів. Натомість, якісно новий рівень вимог і відповідальності, спонукає нас переосмислити проблемні питання, пов'язані зі збереженням або переглядом попередніх надбань, а також із необхідністю кардинальної розбу-

дови України, вже починаючи з цього історичного проміжку, та закладанням якісно нових, адаптовано-виважених підвалин розвитку країни на перспективу. У цьому контексті, на наше переконання, одним із надзвичайно актуальним і важливим постає вибір подальшого можливого напрямку руху національної аграрної сфери: або ми й далі посилюємо світові ринкові позиції як сировинно-приваблива країна, або робимо потужний прогресивний крок і перетворюємося в інноваційно-індустріальну державу, що пропонує споживачу на внутрішньому і зовнішньому ринках, безпечно, у достатньому обсязі й кількості харчову продукцію широкого асортименту, а головне — з оптимальною, для всіх учасників

продуктового ланцюга, об'єктивно сформованою ціною та доданою вартістю.

При цьому, ситуація, що склалася, зобов'язує нас зробити стратегічно важливий вибір і провести фахово-кардинальні зміни, враховуючи події, які відбулися і відбуваються в Україні протягом 1991—2022 років. Мусимо констатувати: головними з них, що спонукають до неминучості здійснення цих кроків, є багаторічна регулярна втрата значних надходжень до Державного бюджету України і місцевих бюджетів, різке падіння валового внутрішнього продукту, інфляційні коливання, що прогнозовано можуть погіршитися через наслідки воєнної агресії. Разом із тим, маємо визнати, що прискорення вступу України до Європейського Союзу за спрощеною процедурою ще суворіше посилює вимогливості й рівень відповідальності. Запобігти загостренню цієї проблеми, не допустити невідворотних втрат, отримати стратегічні глобальні переваги і забезпечити перспективу стійкого розвитку країни — ось генеральне завдання, що стоїть на порядку денному перед представниками законодавчої і виконавчої гілок влади, виробничниками, громадськими об'єднаннями харчовиків, профільною наукою, освітою. У цьому науково-прикладному дослідженні запропоновано можливий комплексний варіант покровокового її вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Основи інституціоналізму і його значення для гармонізації інтересів учасників економічних процесів розкрито у працях Дж. Бьюкенена, М. Вебера, Т. Веблена, Г. Демзеца, Е. Дюркгейма, К. Ерроу, Р. Коуза, Дж. Коммонса, Р. Нельсона, Д. Норта, О. Шпикудяка та інших. Проблеми з формування продовольчої безпеки, встановлення реального потенціалу і перспектив розвитку харчової індустрії висвітлені у дослідженнях О. Білоруса, В. Власова, В. Власюка, В. Гулавського, А. Дейнеко, О. Децика, В. Дергачової, А. Зануди, М. Зубця, Я. Квача, Б. Пасхавера, І. Петренко, П. Руснака та інших. Разом із тим, процес модернізації економіки України, у контексті переналаштування та адаптування інституціонального середовища аграрної сфери до умов сьогодення і на перспективу, з урахуванням змін, що відбуваються, залишається поза увагою науковців і практиків.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

З огляду на означене, у нашому дослідженні ми проведемо системний аналіз інституціональних змін, що за період незалежності України відбулися і відбуваються в аграрній сфері, та яким чином це вплинуло на реалії національної харчової індустрії. Водночас запропонуємо комплекс інституціонально-організаційних і правових заходів, що, на наше переконання, сприятимуть реалізації індустріального підходу до нової структури матеріального виробництва вітчизняної харчової і переробної промисловості, забезпечать суттєві надходження до Державного бюджету України і місцевих бюджетів, стануть базисом для стійкості харчової безпеки нашої держави на значну перспективу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Військова агресія рф проти України, а також можливість нашої держави, відповідно до статті 49 Договору про ЄС, стати його членом за спеціальною спрощеною процедурою, беззаперечно переконає, що сьогодні, як ніколи, надзвичайно актуальним постає питання стосовно виважене-об'єктивного обрання подальшого стратегічно важливого для нас шляху економічного розвитку: або Україна і далі залишається в ролі аграрно-сировинного придатку й світового фінансового збєбрака, або стає індустріально-інноваційно розвинутою, соціально привабливою і рівноправною європейською країною [6; 25]. Достатньо вагомим, додатково-переконаливим фактором на посилення цієї точки зору, крім різкого падіння валового внутрішнього продукту (ВВП)

і прискорення споживчої інфляції у річному вимірі (за даними національної Державної служби статистики станом на 01 квітня 2022 року ВВП зменшилося більше ніж на 40%, інфляція досягла майже 11% [9]), виступає вже назріваюча світова продовольча криза.

На кінець 2021 року причиною відсутності харчових продуктів стали природні аномалії. Сьогодні на це надзвичайно активно впливає і відкрита військова агресія рф проти України. Загальним сукупним підсумком вже є зростання вартості, а також нестача продовольства в окремих регіонах світу. Наразі нашій державі продуктова криза не загрожує, натомість, дефіцит продуктів на світових ринках може значно вплинути і вже позначається на національних цінах.

Як відомо, за умов глобалізації, зовнішній ринок активно діє на внутрішню торгівлю кожної держави. Український ринок не є виключенням. На підтвердження цього можна констатувати, що за 2021 рік у країні суттєво зросли ціни на харчові продукти, у тому числі — на соціально значущі. Зокрема, найбільше подорожчали яйця — на понад 54%, олія — на 35%, цукор — на 34%. Також подорожчав хліб: рік тому "Український" коштував 24 грн за одиницю, а станом на 01 грудня 2021 року його вартість зросла до 30 грн. Вартість батона піднялася з 17 до 22 грн за один виріб. Зросла в ціні й молочна продукція: молоко подорожчало на 4%, а вершкове масло — на 14%. Подорожчали і м'ясні продукти: яловичина за рік зросла в ціні на 18%, свинина — на 8%, куряче філе — на 22%, а ціла тушка — на 20%. Серед бакалійних товарів найбільше подорожчала гречка — приблизно на 50%. Борошно подорожчало на 26%. Рис і макаронні вироби змінилися в ціні несуттєво. За даними Державної служби статистики, споживча інфляція в Україні у листопаді 2021 року (в річному вираженні), проти листопада 2020 року, становила 10,3% [11]. Водночас мусимо визнати, що активні воєнні події почали прискорювати інфляційний процес. Враховуючи ймовірне подальше значне підвищення цін, держава повинна адекватно й своєчасно реагувати на таку ситуацію і робити все необхідне для її стабілізації, а ще краще — створювати передумови, які сприятимуть позитивній активізації бізнесу й унеможливленню соціальної напруги в суспільстві.

Саме тому, фахово виважене і вірно прийняте рішення стосовно кардинальної зміни одного зі стратегічно важливих напрямів потенційного економічного зростання нашої незалежної держави, а саме харчової індустрії, сприятиме швидкій інноваційній модернізації та дозавантаженню існуючого виробництва, залученню додаткових іноземних інвестицій для побудови нових високотехнологічних підприємств повного циклу переробки, збільшенню робочих місць й надходжень до Державного бюджету України і місцевих бюджетів, вирішенню проблемних соціальних питань, створенню надійних умов стійкої продовольчої безпеки. Одним із головних інструментів для практичного вирішення цього проблемного завдання є належним чином фахово переналаштоване та адаптоване до умов сьогодення інституціональне середовище національного Міністерства аграрної політики та продовольства. На наше переконання, саме відродження сприйнятного всіма заінтересованими сторонами інституціонального базису, що своєю появою відновить баланс інтересів для всіх учасників продуктового ланцюга, створить сприятливі умови Україні стати головним міжнародним експортером не сировини, а харчових продуктів, гарантуватиме як внутрішню, так і зовнішню стійкість до непередбачуваних ситуацій у царині виробництва безпечного й необхідного у достатній кількості продовольства, унеможливить монополий приватний лобізм та, як наслідок, — корупцію в аграрній сфері й появу нових "дотаційних із державного бюджету олігархів", забезпечить раціонально-цільове використання кредитних та інвестиційних коштів.

З огляду на запропоноване, маємо констатувати: у харчовій індустрії зосереджений найбільший потенціал економічного зростання нашої держави (близько 24%) [12]. Проте, інституціональна складова, що визначала позитивно-результативну суб'єктність вітчизняної харчової індустрії в системі загальнодержавних і міжнародних економічних відносин й забезпечувала прозоре, цивілізоване організаційно-правове середовище її ефективного функціонування (у центрі й на місцях) — ліквідована. Так, починаючи з 1991 року по 2018 рік в Україні на центральному рівні припинили свою діяльність: Міністерство хлібопродуктів, Міністерство м'ясної і молочної промисловості, Міністерство харчової промисловості, Державний департамент продовольства, Державний комітет харчової промисловості, департамент продовольства Міністерства аграрної політики та продовольства України. На місцевому рівні, в складі обласних державних адміністрацій (ОДА), було розпущено управління харчової промисловості, а потім відділи харчової і переробної промисловості. Сьогодні, у штаті ОДА, питаннями роботи підприємств харчової індустрії, як правило, опікується тільки один фахівець. При цьому, станом на 01 січня 2022 року, в структурі новоствореного Міністерства аграрної політики та продовольства і в реорганізованому Міністерстві економіки України, відсутні підрозділи, фахівці яких функціонально мають впливати на формування належного інституціонально-правового середовища, яке повинно сприяти інноваційній розбудові національної харчової індустрії, законодавчо-правовому захисту її ринкових інтересів як в Україні, так і за її межами, налагодженню системної результативно-прикладної співпраці зі спеціалізованими навчальними і науковими установами тощо.

Нині інтереси харчової індустрії України представлені численними формуваннями (промисловими об'єднаннями). Одні з них були організовані ще до 1991 року, інші у період ринкових перетворень. Частина об'єднань зареєстрована як всеукраїнські громадські організації, інша — як суб'єкти підприємницької діяльності [14]. Не находячи фахового і соціально відповідального консенсусу щодо об'єднаної необхідності спільно представляти й відстоювати інтереси надзвичайно важливої для продовольчої безпеки держави сфери діяльності та, досить часто, через низьку суспільну відповідальність за можливі результати роботи, а інколи навіть задоволення чужими інтересами власні бажання (або бажання кола приватних осіб), за роки незалежності України практично за всіма національними промисловостями харчової індустрії офіційно діють від 2-х до 5-ти (інколи і більше) формувань. Залежно від часу створення, юридичного статусу, якості потужних учасників, ресурсний потенціал таких об'єднань є різним, а функції і повноваження не завжди спрямовані на виконання саморегулювання ринкових відносин. Індивідуальним залишається підхід керівників об'єднань до вирішення внутрішньопромислових, міжпромислових і загальнодержавних питань, а також різне бачення побудови фахового інституціонально спроможного соціально відповідального середовища національної харчової індустрії. Разом із тим, всі об'єднання намагаються виконувати роль представницького органу, а окремі монопольного регулятора економічних відносин і представляти інтереси всієї промисловості перед заінтересованими сторонами, особливо перед владними установами. Посилює таку невизначеність і правова неврегульованість діяльності цих формувань з боку держави, а також байдужість до стійкості інноваційного розвитку національної харчової індустрії Міністерства аграрної політики та продовольства України.

За таких обставин, представники державних органів управління не можуть визначитися: з яким об'єднанням виправдано організаційно та економічно вирішувати нагальні проблеми промисловості, яке з них уповнова-

жене забезпечити виконання взятих на себе зобов'язань, а головне — якому з об'єднань доцільно делегувати частину регулюючих функцій офіційних інституцій? Як наслідок, виникають непорозуміння і навіть конфлікти між представниками урядових установ, товаровиробниками (власниками), наукою (освітою) та споживачами щодо місця й ролі громадських об'єднань у загальнодержавній системі управління і підсистемах промислового управління [14]. Таким чином, на практиці відбулися процеси, що крок за кроком сприяли ліквідації інституціонального середовища харчової індустрії України. По суті, це стало головною загрозою монополізації інституціональної вертикалі аграрної сфери нашої держави не тільки одним учасником продуктового ланцюга але й призвело до відкритих лобістських дій, нехтуючи загальнонаціональними інтересами, на користь окремих недобросовісних власників, що, на нашу думку, може бути розглянуто у контексті Закону України від 23.09.2021 № 1780-IX "Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів)" [19]. В свою чергу, відкрита військова агресія РФ проти України з одного боку ще більш негативно вплинула на цей результат, а з іншого — показала реальний суспільно-економічний потенціал кожного формування окремо.

У підсумку, починаючи з 2015 року по 2018 рік, підприємства харчової індустрії України поступово перейшли у стійкий режим "національної ринкової саморегуляції", а, фактично, — самовиживання (з 2018 року центральними органами влади, саме для харчовиків, не було проведено жодного тематично-фахового всеукраїнського, міжрегіонального і регіонального заходу, окрім виставкових). Як результат, у харчовій індустрії відбувається стрімка деіндустріалізація країни й потрапляння в, так звану, "пастку глобалізації": держава щоразу більше постачання розвинути економікам сировини, при цьому, — регулярно втрачає надходження до Державного бюджету України на доданій вартості, а також припиняє створювати належні умови для конкурентних переваг національного товаровиробника як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку [3]. Це наслідки того, що за роки незалежності в Україні не проведено жодних детально-комплексних підрахунків (у тому числі прогностичної оцінки на перспективу) стосовно реальних втрат Державного бюджету України від експорту сировини і від скорочення реалізації харчових продуктів вітчизняними виробниками на внутрішньому і на зовнішніх ринках, які могли б допомогти об'єктивно визначити стратегічно важливі напрями розвитку як сільськогосподарства і харчової індустрії, так й економіки України в цілому.

Активна фаза війни РФ з Україною ще більше оголила і посилила ці проблеми. Достатньо актуалізує та активізує необхідність їх вирішення і перспектива можливості за спеціально спрощеною процедурою стати членом ЄС, що відкрилася для нашої держави у лютому 2022 року [25]. Фактично, і пряма військова агресія, і повноцінна ймовірність присутності нашого товаровиробника на європейському ринку та прогнозована відкритість внутрішнього ринку поставили Україну перед непростим історично-доленосним вибором: або ми і далі на державному рівні будемо перейматися тільки посівною компанією, збирати врожаї (попри всю повагу до сільгоспвиробників), продавати зернові як сировину для подальшої переробки закордонними виробниками і втрачати реальні прибутки, а також позиції на внутрішньому і зовнішньому ринку, або ж, все таки, почнемо з цього періоду дозавантажувати існуючі вітчизняні потужності, паралельно створювати нове сучасно-технологічне виробництво для випуску якісної, безпечної і конкурентоспроможної харчової продукції і продавати її з максимальною часткою доданої вартості, яка буде надходити саме до Державного бюджету України.

Ще раз хочемо акцентувати увагу, що пропонується не повна відмова від продажу зернових за межі України, а — здійснення експортних поставок за надлишковим принципом: спочатку дозавантажуємо повною мірою наявні потужності всіх національних підприємств харчової індустрії, надаючи переваги виробництву замкнутого циклу і його інноваційній розбудові, а всі надлишки зернових, крім стратегічного резерву, — експортуємо. Тобто, головною метою держави і вітчизняних виробників залишається покрововий перехід на оптимальний за обсягами випуск харчової продукції з максимальною доданою вартістю та подальша її реалізація.

Зважаючи на це маємо констатувати: у 2021 році було експортовано агропродукції на загальну суму 27,8 млрд \$, що становить 41% загальноукраїнського експорту. Порівняно з попереднім роком даний показник зріс на 25%. Найбільша частка припадає на продукцію рослинництва (15,6 млрд \$ або 56% загального експорту продукції аграрно-промислової сфери). Такого показника вдалося досягти за рахунок торгівлі зерновими культурами. Водночас, жирів та олій рослинного і тваринного походження було експортовано на загальну суму 7,1 млрд \$, що становлять 25% українського експорту продовольчої продукції у 2021 році. У даному сегменті найбільше було експортовано соняшникової олії. Від тваринництва у цьому році було експортовано продукції на суму 1,4 млрд \$, що становить лише 5% загального експорту агропродукції. Основою експорту продукції тваринництва стало м'ясо птиці. З сегменту готових продуктів торік було експортовано продукції на 3,8 млрд \$, що становить 14% українського експорту продукції аграрно-промислової сфери. Основу такого експорту склали макуха соняшника, що реалізується як готовий корм для тварин [24].

Натомість, з метою орієнтовної оцінки реальних втрат бюджетних надходжень через реалізацією сировини варто зазначити: одна тонна пшениці на експорт давала близько 50-80 \$ доданої вартості. Якщо її переробити на борошно, то додана вартість становитиме близько 120-140 \$. За умови переробки однієї тони пшениці на сиропи, суху клейковину і крохмаль, додана вартість її експорту може бути близько 900 \$. В Україні на борошно переробляється близько 7% пшениці і жита. Експорт пшеничного борошна становить близько 3%. За підрахунками, тільки від експорту продовольчого зерна, а не борошна, держава щороку втрачала більше 1,2 млрд \$. Водночас, одна тонна сої на експорт коштувала близько 350 \$, а продукти її переробки (олія та шрот) — близько 770 \$. Враховуючи це мусимо констатувати, що враховуючи урожай 2019-2020 маркетингового року (виробництво соєвих бобів складало — 3,698 млн тон, з яких було перероблено на олію — 1,2 млн тон (32,4% від валового збору); експортовано — 2,634 млн тон (71,2% від валового збору)) втрати склали 1,106 млрд \$ [3; 4; 12].

Крім того, відбуваються регулярні втрати через скорочення або руйнування виробництва замкнутого циклу, що критично негативно впливає на зменшення експортного потенціалу і недоотримання бюджетних надходжень України. Як приклад: за розрахунками фахівців-практиків (2020 р.) для виробництва 1,6 млн тон комбікорму необхідно 1 млн тон зерна, інвестиції у виробництво і 1,5 тис робочих місць. Таке виробництво може генерувати до 410 млн \$ ВВП. Якщо виробничий ланцюг продовжити, то 1,6 млн тон комбікорму необхідні для виробництва 460 тис тон м'яса. Для цього знадобляться знову інвестиції і 15 тис робочих місць, а генерація сягне тоді вже 1,5 млрд \$ ВВП. Водночас, якщо агробізнес із замкнутим циклом виробництва — від вирощування зерна до випуску готової продукції (сухої клейковини, кукурудзяної олії, крохмалю, крохмальної патоки, кормових добавок тощо) — знадобиться близько 2,6 млрд \$ інвестицій і 10 тис нових робочих місць. Визнаючи ці базові цифри виробничих ланцюгів, фахівці порахували збитки країни від експорту переважно зер-

нових і зернобобових культур: щорічний врожай України — у середньому 70 млн тон зернових, з яких більше 50 млн тон йде на експорт у вигляді сировини. Через практичну відсутність агробізнесу із замкнутим циклом виробництва, часткову завантаженість і скорочення існуючих виробничих потужностей підприємств харчової індустрії (борошномельні підприємства завантажені максимум на 30% [10]), не надходження податків від юридичних і фізичних осіб, Україна втрачає можливість додатково працевлаштувати 26,5 тис людей на рік та отримати понад 214,3 млрд \$ ВВП.

Створивши за роки незалежності нашої держави відверто приватне монополізовано-лобістське середовище, національні сільгоспвиробники, тримаючи у своїх руках всі інституціональні важелі впливу, не переходять самі на виробництво борошна та інших харчових продуктів замкнутого циклу виробництва, і гальмують такий рух харчовикам. Це пояснюється тим, що вони контрактно зав'язані на моделях експорту сировини. Їм, наразі простіше зібрати урожай і відправити його на експорт, ніж дозавантажити існуючі вітчизняні виробничі резерви або розбудовувати нові потужності та інфраструктуру. Крім того, їм буде вже непросто прийти з конкурентним товаром на зовнішні ринки, де вони раніше продавали закордонним переробникам наші зернові й мали необліковану особисту мотивацію. За будь-яких обставин, мусимо констатувати, що, фактично відбувається свідоме сприяння олігархізації, а не стійкому розвитку економіки держави.

Скориставшись цим, Туреччина націлила свої зусилля на переробку сировини, насамперед, з України. Вже сьогодні важливо розуміти, що об'єктивно посилять її конкурентні позиції з цього напрямку діяльності й підписана з нами 03 лютого 2022 року "Угода про вільну торгівлю між урядами України та урядом Турецької республіки" [5; 13]. На відміну від нашої держави, останніми роками, ця країна стала світовим лідером з експорту борошна і буде робити все щоб ним залишатися. Водночас, саме українське борошно готові купувати Китай, Південно-Східна Азія, Близький Схід і Латинська Америка.

Одночасно з очевидними втратами надходжень коштів до Державного бюджету України і місцевих бюджетів, що безпосередньо пов'язані з недоотриманням законодавчо встановлених податків, ліквідацією або недозавантаженням виробничих потужностей підприємств національної харчової індустрії, скороченням їх штатних працівників, відбувається "зачищення" вітчизняного ринку харчових продуктів з метою експансії закордонними товаровиробниками. Так, на практиці, за умови реалізації заходів стосовно євроінтеграції, однієї з самих незахищених виявилася харчова індустрія [23]. Фактично, існуючі державні інституції, які мали б перейматися проблемами вітчизняних харчовиків, протягом останніх років не реалізували жодної комплексно-цільової програми стосовно захисту національного виробника харчових продуктів від недобросовісної внутрішньої конкуренції, а також щодо реалізації готової продукції на зовнішніх ринках. Це перетворило Україну в державу, яка переважно експортує сировину і веде до насичення національного ринку іноземними харчовими продуктами сумнівного походження, низької якості, зі значною небезпечкою для здоров'я громадян, втрати експортного потенціалу держави та прогнозованих надходжень до бюджету. Яскравим прикладом негативних наслідків для харчової індустрії стосовно несвоєчасного реагування на європейські умови господарювання і намагання перекласти вирішення проблемних питань безпосередньо на виробника, є досвід Болгарії, Греції, Румунії. У цих країнах збанкрутували цілі промисловості, звільнивши власний ринок для закордонних товаровиробників. Можемо тільки уявити наслідки воєнних дій, спричинені ними негативні впливи, а також результати від можливого членства Украї-

ни в ЄС за скороченою процедурою, якщо завчасно не прореагувати на охарактеризоване.

Зважаючи на це маємо наголосити, що на кінець 2021 року в Україні надзвичайно проблемними були цукрова, молочна, м'ясна і спиртова промисловості в яких спостерігалось різке падіння виробництва. Крім того, починаючи з березня 2022 року після вимушеного скорочення сировинних зон, знищення ворогом переробних і харчових підприємств на значній території нашої держави або банкрутством чи закриттям виробництва, можливі суттєві проблеми у борошномельній, хлібопекарській, кондитерській, макаронній, консервній, олієжировій, соляній, виноробній промисловості. Це стане наслідком того, що національна харчова індустрія є інституціонально не захищеною, а на державному рівні не проводився і не проводиться аналіз реальних втрат (у тому числі прогнозна оцінка на перспективу) національним виробником внутрішнього ринку харчових продуктів ні від наслідків воєнних дій, ні від імпортової експансії. Проте, як відомо, у 2021 році було імпортовано в Україну агропродукції на суму 7,7 млрд \$, що становило 11% всього українського імпорту. При цьому, спостерігалось його зростання на 19% порівняно з показником аграрного імпорту 2020 року. Найбільший обсяг надійшов у вигляді готової продукції, якої було імпортовано на 3,6 млрд \$, що складало 46% імпортного доходу продукції аграрно-промислової сфери (переважно кошти було витрачено на постачання алкогольних напоїв і тютюнових виробів). Далі за обсягами імпорту йде продукція рослинництва, дохід від якої у 2021 році склав 2,1 млрд \$, що на 7% вище аналогічного показника 2020 року. В цьому сегменті найбільше імпортували фруктів і горіхів. Обсяг імпорту продукції тваринництва у 2021 році становив 1,6 млрд \$, що складало 21% українського імпорту агропродукції. За результатами минулого року, серед всієї продукції тваринництва було найбільше імпортовано риби. Найменший обсяг імпорту продемонстрували жири та олії тваринного і рослинного походження. У 2021 році було імпортовано даної продукції на 0,4 млрд \$. Найбільше було імпортовано пальмової олії [3; 24]. Водночас, вже зараз необхідно враховувати, що через значну кількість вимушено евакуйованих громадян за межі України, масовим безробіттям і зниженням купівельної спроможності тих, хто залишився, втратою посівних площ і порушенням експортно-логістичних маршрутів, за підсумками воєнних подій, також послабляється позиції українських виробників як на внутрішньому, так і на світовому ринку продовольства.

Саме тому, з огляду на соціально-економічну і правову неврегульованість середовища функціонування, а також монополюно-лобістські інституціональні дії окремих недобросовісних представників аграрно-промислової сфери, що посилюються воєнним станом, критична кількість підприємств харчової індустрії України (щоб не збанкрутувати) вимушено частково будуть і далі працювати у "тіні" (на превеликий жаль, збільшуючи цей показник), не зможуть позитивно легітимно вирішувати соціальні питання для своїх працівників, постійно перебуватимуть на межі виживання. Результатом таких кроків можемо мати: не рідкі випадки придбання дешевої не сертифікованої сировини; застосування хімічних домішок; не відповідність санітарних умов на виробництві; заробітну плату, у найліпшому разі, на рівні мінімальної, решта у "конверті"; відсутність Галузевої угоди для підприємств харчової і переробної промисловості та, як наслідок, Колективних договорів. Такий стан речей не сприятиме інноваційному розвитку підприємств харчової індустрії України, зменшуватиме їх конкурентоспроможність, негативно впливатиме на якість вітчизняної продукції, посилюватиме соціальну напругу в трудових колективах, неминуче призведе окремі господарюючі суб'єкти до банкрутства, зменшить надходження до бюджетів різних рівнів. Як приклад:

— станом на 01 січня 2022 року загальний обсяг тіншового сегменту на українському ринку молочної продукції оцінювався на рівні 20—25%. Серед фальсифікованих товарів переважають сири різних видів, масло, сметана, в яких домінували речовини рослинного походження, а вміст молочної сировини не перевищував 26% [22]. Сьогодні ці показники, під впливом воєнної невизначеності, можуть бути ще гірші;

— вже третій рік поспіль, через намагання не втратити монополю роль і свої дивіденди, керівництво Профспілки працівників агропромислового комплексу відверто ігнорує інтереси виробників харчової продукції, блокуючи підписання з ними Галузевої угоди, яка є надзвичайно важливою правовою основою прозорого вирішення соціальних питань для працівників підприємств харчової індустрії України та її прогресивної розбудови. Варто розуміти, що активна фаза військових дій та подальші можливі негативні наслідки відтермінують позитивне врегулювання і цієї ключової проблеми.

Крім вищезазначеного, через втрату інституціональної суб'єктності харчовиків і переробників, надзвичайно критично негативним є сучасний стан профільної фундаментальної і прикладної науки, а також питання якості і кількості підготовки спеціалістів для потреб національного продуктового виробництва. Все це відбувалося через ліквідацію, за період незалежності, та значне недофінансування провідних науково-дослідних установ харчової, переробної, молочної і м'ясної промисловості, а саме: НДІ "Борошна і комбікормів" (ліквідовано); НДІ "Хліба" (ліквідовано); НДІ "Укрдипром'ясо молпром" (ліквідовано); "Технологічного інституту молока та м'яса" (у 2012 році перейменовано в "Інститут продовольчих ресурсів" (діючий)); Державного підприємства "Український науково-дослідний і проектний інститут харчової промисловості" (ліквідовано); "Українського науково-дослідного інституту цукрової промисловості" (ліквідовано); "Українського науково-дослідного інституту соляної промисловості" (діючий); "Українського науково-дослідного інституту олії та жирів" (діючий); "Українського науково-дослідного інституту спирту і біотехнології продовольчих продуктів" (діючий), а також відсутністю національного інституціонально-координуючого органу, що сприяло дистанціюванню прогресуючих приватних виробництв від дієвої співпраці з вітчизняними профільними закладами освіти і науки [1]. Розрив між наукою, освітою і бізнесом призвів до всерозростаючого дефіциту кваліфікованих кадрів і суттєвого відставання в осучасненні навчально-наукової бази, зокрема, провідного для продовольчої безпеки нашої держави Національного університету харчових технологій (НУХТ), що знаходиться у віданні Міністерства освіти і науки України. Певною мірою сприяло такому розбалансуванню освітнього ланцюга і приєднання до обласних аграрних ЗВО, та, як наслідок, часткова зміна напрямів підготовки з відповідним перейменуванням Білоцерківського технікуму (коледжу) м'ясної та молочної промисловості (до Білоцерківського національного аграрного університету), Вінницького технікуму (коледжу) м'ясної та молочної промисловості (до Вінницького національного аграрного університету), Дохвицького технікуму (коледжу) харчової промисловості (до Полтавської державної аграрної академії), Харківського технікуму (коледжу) молочної промисловості (до Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка). Означене сукупно негативно вплинуло на неперервність якісної підготовки фахівців, проведення фундаментальних і прикладних наукових досліджень (насамперед імпортозаміщення та енергозбереження), що має забезпечувати стійкий інноваційний розвиток харчової індустрії України.

Мусимо визнати, що діюче керівництво Національного університету харчових технологій Міністерства

освіти і науки України практично залишається за межами цього процесу. НУХТ, маючи всесвітньо відому наукову школу, більше 130 років проводить підготовку спеціалістів. Це навчально-науковий комплекс технічного профілю до складу якого, крім головного Університету, входять два Інститути післядипломної освіти (м. Київ, м. Одеса) і 11 коледжів (Київський, Волинський, Сумський, Свалявський, два Львівських, Кам'янець-Подільський, Смілянський, Полтавський, Вінницький, Івано-Франківський). Студентів — близько 25 тис чол; професорсько-викладацького складу, адміністративного і допоміжного персоналу — близько 2,5 тис чол. Натомість, його керівництво замість того щоб інноваційно розвивати університетський комплекс, а також проявити науково-освітню і суспільну ініціативу стосовно відновлення й подальшого стійкого розвитку харчової і переробної промисловості нашої держави, феодалними методами, за підтримки окремих опозиційних владі політиків і державних службовців, які вважають НУХТ своїм додатковим джерелом "доходів", утримує владу та переймається питаннями особистого збагачення за рахунок фондів університету. Все це відбувається на тлі стрімкого скорочення наборів на традиційні для НУХТ і конче затребувані для вітчизняної харчової індустрії спеціальності, зuboжіння і стрімкої плинності кадрового потенціалу унікальних освітньо-науковців (за останні роки з Університету вимушено звільнилося понад 40 провідних і науково-активних докторів наук, професорів і понад 90 кандидатів наук, доцентів), старіння матеріально-технічної бази ЗВО. Маємо констатувати, що воєнний стан, а також можливість виїзду з України за спрощеним порядком у цей період, тільки посилять цю тенденцію.

За будь-яких обставин важливо розуміти, що, по суті, сільське господарство, продовольство і харчування, торгівля і захист прав споживачів, профільна наука та освіта у будь-якій цивілізованій країні — це сфери діяльності всіх учасників продуктового ланцюга, кожен з яких, певною мірою або навіть кардинально, має вирішальне значення для стійкості її продовольчої безпеки. Зниження ролі хоча б одного з учасників і мінімізація його впливу на процеси може стати головною причиною, щонайменше, не прогнозованості розвитку та, у підсумку, значних втрат. Зокрема, ігнорування інтересів будь-кого з учасників продуктового ланцюга та, особливо, недоброчесні відверто монополюючі дії призводять до негативних наслідків, а саме: розбалансування ринку; гальмування інноваційного розвитку підприємств; посилення монополізму; збільшення інфляції; спаду ділової активності; не бажання працювати у правовому середовищі; соціальних потрясінь; прихованого або відкритого саботажу; значного недоотримання фінансових надходжень до бюджетів всіх рівнів. Не винятком у цьому сенсі є Україна. Попри все, споживачі хочуть мати великий вибір високоякісних і корисних харчових продуктів. Натомість, за умов, що складаються (навіть форс-мажорних) вони вважають, що безпечність продуктів, які споживаються, не повинна залежати від їх ціни. Це і є вагомим аргументом ефективно-виваженої взаємодії, насамперед, як для суспільних інституцій і бізнесу, так і для державних установ, що інституціонально зобов'язані надавати своєчасні, якісні та у повному обсязі послуги. Саме узгоджений, а не монополізований одним учасником продуктового ланцюга, формат співпраці створює умови для позитивно-мотивованої якісної результативності суб'єктів господарювання, визначає спільні цільові орієнтири, що відповідають очікуванням споживача, пропонує прозорі й зрозумілі правила ведення бізнесу, сприяючи надходженню прогнозованих, оптимально можливих дивідендів державі.

Наразі варто звернути окрему увагу, що крім зазначених вище фактів, які негативно впливають на стійкий інноваційний розвиток національної харчової

індустрії і, як результат, є одними з головних причин прямих втрат бюджетних коштів, та які посилюються через акт збройної агресії РФ проти України, залишаються з яких також пов'язані з інституціональною розбалансованістю інтересів учасників продуктового ланцюга. Це питання стосовно:

- встановлення, а згодом відміни спеціального режиму оподаткування для окремих учасників продуктового ланцюга [8; 16];

- різних підходів до визначення ставки податку на додану вартість (ПДВ) на деякі види сільгосппродукції [7; 17; 15];

- запровадження регулювання цін на харчові продукти (граничного рівня торговельної надбавки на деякі харчові продукти) [20; 18];

- врегулювання взаємин виробників харчової продукції з торговельними мережами [21], що також є основою:

- не рівних конкурентних умов господарювання для учасників продуктового ланцюга;

- гальмування інноваційної індустріалізації харчової і переробної промисловості;

- розбалансування торгівлі харчових продуктів;

- втрати ринків збуту (як внутрішніх, так і зовнішніх);

- соціальних негараздів у трудових колективах підприємств національної харчової індустрії;

- значного недофінансування Державного бюджету України через відверте не бажання та/або не спроможність виготовляти й експортувати готову продукцію, що має додану вартість;

- безповоротного потрапляння нашої держави в світову "пастку глобалізації".

Посилюється актуальність і необхідність оперативного вирішення окреслених проблем враховуючи війну, а також можливі її наслідки, і те, що найближчий наш конкурент — польські виробники харчових продуктів з 01 лютого 2022 року отримали нульову ставку ПДВ, а Європейський Союз планує її запровадити для всіх харчових продуктів на всій його території до середини 2022-го року [2]. Крім того, підписана "Угода про вільну торгівлю між урядами України та урядом Турецької республіки" нас також до цього спонукає [5; 13]. Заради об'єктивності варто зазначити: введені Верховною Радою України зміни стосовно оподаткування діяльності господарюючих суб'єктів на період воєнного стану — це добре. Проте, відсутність інституціональної суб'єктності у підприємств вітчизняної харчової індустрії та їх незахищеність з боку існуючих державних установ як у центрі, так і на місцевому рівні, та невизначеність подальшого існування, залишається нашою реальністю і призводить до погіршення вищеохарактеризованих ризиків та є прямою причиною втрати значних надходжень до бюджету, загрозою для продовольчої і національної безпеки держави.

ВИСНОВКИ

На наше переконання, з метою кардинальної зміни ситуації вже сьогодні необхідно розпочати реалізацію комплексу заходів з перенаштування інституціональності в аграрній сфері, що створить належні умови для якісно нової інноваційної розбудови національної харчової індустрії, цілеспрямуює та раціоналізує використання інвестицій і кредитів, унеможливить корупцію і монополюючий лобізм, значно збільшить надходження коштів до бюджетів усіх рівнів, сприятиме соціально-економічній незалежності України, забезпечить стійкість її продовольчої безпеки, а саме:

- використовуючи позитивний досвід провідних країн світу, перерозподілити функціональний вплив діючих інституціональних монополій в аграрній сфері (як державних, так і громадських), створити Міністерство харчової індустрії України та відновити роботу

відділів харчової і переробної промисловості в ОДА, збалансувавши інтереси всіх учасників продуктового ланцюга (для оперативності, перший організаційний етап роботи нової інституції можна розпочати на базі Національного університету харчових технологій);

— підпорядкувати національні ЗВО третього і четвертого рівнів акредитації, що проводять підготовку спеціалістів для потреб підприємств харчової і переробної промисловості, й профільні науково-дослідні установи новоствореному Міністерству харчової індустрії України;

— провести детально-комплексний підрахунок (у тому числі прогнозу оцінку на перспективу) стосовно реальних втрат національного бюджету від експорту сільськогосподарської сировини і недоотримання коштів за можливу додану вартість від її часткової переробки або виготовлення готової продукції для реалізації, а також з огляду на відсутність підприємств харчової індустрії із замкнутим циклом виробництва і скорочення реалізації харчових продуктів вітчизняними виробниками на внутрішньому й на зовнішніх ринках, з метою об'єктивного визначення стратегії розвитку як сільського господарства і харчової індустрії, так й економіки України в цілому;

— провести аналіз реальних втрат (у тому числі зробити прогноз оцінку на перспективу) національним виробником внутрішнього ринку харчових продуктів від можливих наслідків воєнних дій і від імпорту експансії;

— в співпраці з усіма заінтересованими сторонами, через процедуру участі в роботі публічних інституцій, фахово, соціально-відповідально та об'єктивно, на виконання Указу Президента України від 14 вересня 2020 року "Про стратегію національної безпеки України", визначити "Стратегію продовольчої безпеки України" і забезпечити реалізацію індустріального підходу до нової структури матеріального виробництва національної харчової індустрії, шляхом налагодження роботи підприємств із замкнутим циклом виробництва з метою випуску соціально значимих харчових продуктів для покриття потреб споживання кожної окремо взятої територіальної громади, які повинні себе не тільки захистити але й у повному обсязі прохарчувати, а також задля створення додаткових робочих місць;

— регулярно проводити аналіз стану і перспектив діяльності вітчизняних підприємств харчової індустрії, надавати прогнозну оцінку і державне замовлення стосовно необхідної структури, обсягу та якості сировини, як головної продукції аграрної сфери України, з метою їх оптимального завантаження, а також неперервної підготовки об'єктивної кількості й фаховості спеціалістів для ефективного функціонування;

— розпочати осучаснене комплексне пропагування необхідності виробництва і споживання харчових продуктів саме національної історичної культури (з урахуванням особливостей харчової культури національних меншин в Україні), що сприятиме відродженню харчової індустрії України та інноваційно-стійкому її розвитку;

— разом із суб'єктами законодавчої ініціативи розробляти проекти законів і підзаконних актів, забезпечувати супровід їх прийняття і реалізацію, створюючи умови для захисту економічних і соціальних інтересів національних виробників харчової продукції, а також спонукаючи до розширення ринків збуту і збільшення обсягів продажу продукції з доданою вартістю;

— проводити фахову експертизу проектів законів та інших нормативно-правових актів, що пропонуватимуть суб'єкти законодавчої ініціативи та інші заінтересовані сторони, для ефективного функціонування харчової індустрії нашої держави;

— на законодавчому рівні унеможливити порушення прозорих конкурентних умов господарювання і розбалансування торгової харчових продуктів, що є результатом встановлення спеціального режиму оподаткування для окремих учасників продуктового ланцюга, різних підходів до визначення ставки ПДВ на деякі види

сільськогосподарської і харчової продукції, запровадження регулювання цін на харчі;

— з метою запобігання подальшої інфляції, що стала одним із економічних наслідків пандемії COVID-19 і військової агресії проти України, а також через запобіжні дії ЄС (зокрема Польщі, з цього питання) тимчасово, до 01 січня 2023 року, знизити ставку ПДВ до 0% на харчові продукти, які виробляють національні підприємства харчової індустрії;

— законодавчо врегулювати взаємини виробників харчової продукції України з торговельними мережами з метою недопущення застосування останніми недобросовісних торгових практик, що негативно впливають на інтереси споживачів, постачальників, бізнесу;

— затвердити Галузеву угоду для вітчизняних харчовиків, що за своїм змістом буде захищати і сприятиме відстоюванню прав та інтересів як роботодавців, так і найманих працівників, враховуючи специфіку функціонування суб'єктів господарювання харчової індустрії України;

— досліджувати і рекомендувати до впровадження міжнародний досвід стосовно інноваційно-стійкого розвитку харчової індустрії України;

— для безпосередньої роботи із забезпечення вимог продовольчої безпеки і сприяння всебічному зростанню й стійкому людському розвитку укласти договір про співпрацю з офісом Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН в Україні (офіс ФАО в Україні), регулярно приймати участь у Програмі розвитку ООН в Україні (ПРООН в Україні), а також приєднатися до Глобального договору ООН;

— для системного залучення інвестицій у межах співпраці з офісом ФАО і ПРООН в Україні та іншими інвесторами, спільно з представниками бізнес-середовища, на базі Національного університету харчових технологій створити Інноваційно-інвестиційний освітньо-науковий, продовольчо-виробничий кластер (з офіційними представництвами в інститутах післядипломної освіти та коледжах ЗВО);

— вийти з ініціативою до Президента України та Уряду нашої держави про надання пропозицій ООН створити Міжнародний продовольчий резерв та організувати діяльність Миротворчої продовольчої місії зі штаб-квартирою в Україні (наприклад, на базі Національного університету харчових технологій);

— на базі навчально-наукового комплексу Національного університету харчових технологій забезпечити прогресуючі інноваційно-освітні і наукові процеси з метою якісної неперервної підготовки національних кваліфікованих кадрів для харчової індустрії України;

— відкрити Міжнародний виставковий центр інновацій у харчовій індустрії з метою пропагування виробництва і споживання харчових продуктів національної історичної культури (з урахуванням особливостей харчової культури національних меншин в Україні) (наприклад, на базі Національного університету харчових технологій);

— виступити засновником Міжнародної електронної біржі харчових технологій і продуктів (наприклад, на базі Національного університету харчових технологій). Створити в Університеті всеукраїнську сертифіковану лабораторію і всеукраїнський центр технічного регулювання;

— забезпечувати інституціональний і громадський контроль в аграрній сфері як рівноправному суб'єкту продуктового ланцюга.

Головною метою цих кроків є об'єктивна доцільність харчовикам нашої держави взяти на себе еквівалентну міру обов'язків і відповідальності (як у центрі, так і на місцях) та через правову процедуру відновлення інституціональної суб'єктності зберегти і забезпечити прогресуючий розвиток підприємств, а також профільних НДІ та унікального ЗВО, яким є Національний університет харчових технологій (у тому числі Одеської національної академії харчових технологій Міністерства

освіти і науки України, інститутів післядипломної освіти і коледжів), що дасть можливість представникам вітчизняної харчової індустрії бути рівноправними суб'єктами публічного впливу на національному і міжнародному рівні, захищати інтереси власного товаровиробника, сприяти науково-інноваційній індустріалізації держави і неперервній підготовці якісних національних високо-кваліфікованих кадрів, збільшити надходження до бюджетів усіх рівнів, забезпечити сталість продовольчої безпеки, а Україні — стати міжнародним експортером-лідером харчових продуктів і технологій. Цим історично важливим шансом вже сьогодні ми або скористаємося, або його втратимо. Якщо у когось закрадеться думка, що це інституціональний крок назад (повернення у минуле), то краще зробити крок назад, а потім ряд кроків вперед (переосмисливши ситуацію) і вивести державу на якісно новий рівень соціально-економічного стійкого розвитку та створити належні умови для запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним, насамперед, із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну й політичну вагу в суспільному житті (олігархів). На підтвердження нашого переконання варто навести слова Міністра закордонних справ Великої Британії Ліз Трасс [26], лише трохи перефразувавши їх, враховуючи реалії України, а саме "...зростання економіки держави за рахунок продажу дешевої сировини і грошей, витягнутих з клетократії, є зростанням, заснованим на піску. Реальне, стійке зростання має відбуватися завдяки вищій продуктивності, більшим інноваціям, оптимальній доданій вартості на продукцію, що реалізується". У випадку Міністра, мова йшла про придбання "...дешевого газу країни терориста — російську федерацію".

Література:

1. Алексєєнко А.О., Балишев М.А., Дождєва О.Є., Семенов Є.В. Машинобудування для легкої та харчової промисловості. Центральний державний науково-технічний архів України: путівник. Харків: Федорко. 2009. 338 с. URL: <https://old.archives.gov.ua/Publicat/Guidebooks/3-Putivnik-CDNTA.pdf> (дата звернення 19.02.2022).
2. В Польщі до нуля знизили ПДВ на продукти харчування. Agravery: веб-сайт. 02.02.2022. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/v-polsi-do-nula-znizili-pdv-na-produkti-harcuvanna> (дата звернення 21.02.2022).
3. Віннічук Ю., Головнюєв С. Володимир Власюк: Ми — в пастці глобалізації. Імпортуємо дорогі товари і з їх допомогою виробляємо сировину. Бізнес Цензор: веб-сайт. 12.03.2018. URL: https://biz.censor.net/resonance/3054970/volodimir_vlasyuk_mi_v_pastts_globalzats_mportumo_dorog_tovari_z_h_dopomogoyu_viroblyamo_sirovi (дата звернення 18.02.2022).
4. Тулавський В.Т. Перспективи створення додаткової вартості при переробці зернових культур. Зернові продукти і комбікорми. 2016. № 63(3). С. 10-15. DOI: <https://doi.org/10.15673/gpmf.v63i3.214> (дата звернення 18.02.2022).
5. Децик О., Алексєєв В. ЗВТ з Туреччиною: ризики та перспективи для України. LB.ua: веб-сайт. 03.02.2022. URL: https://lb.ua/economics/2022/02/03/504598_zvt_z_turechchinoyu_riziki.html (дата звернення 18.02.2022).
6. Договір про Європейський Союз: Міжнародний документ Європейського Союзу від 07.02.1992 р. № 994_029. Редакція від 13.12.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення 25.03.2022).
7. Зануда А. ПДВ для аграріїв знизили. Чому виграють агрохолдинги та скільки втратить бюджет. BBC News Україна: веб-сайт. 23.02.2021. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55395029> (дата звернення 20.02.2022).
8. Зміни в реєстрації платників ПДВ для аграріїв. Державна податкова служба України: веб-сайт. 2022. URL: <https://tax.gov.ua/yuridichnim-osobam/derjavna-reestratsiya-ta-obl/komentari-fahivtsiv/print-303584.html> (дата звернення 19.02.2022).
9. Індекси цін. Державна служба статистики України: експрес-випуск. 10.03.2022. URL: <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/24.pdf> (дата звернення 17.03.2022).
10. Квач Я.П., Кошельок Г.В. Сучасний стан і перспективи розвитку борошномельної галузі України. Економіка харчової промисловості. 2015. № 2. С. 18—24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2015_2_5 (дата звернення 18.02.2022).
11. Кириченко А. Цінові підсумки — 2021: за рік ціни в Україні злетіли на більшість харчових продуктів. УНІАН: веб-сайт. 14.12.2021. URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/cinovi-pidsumki-2021-za-rik-cini-v-ukrajini-zletili-na-bilshist-harchovih-produktiv-novini-11642455.html> (дата звернення 17.02.2022).
12. Кравченко М.О., Дергачова В.В., Бояринова К.О., Голук В.Я. Аналіз чинників, що обумовили сценарій розвитку України, в контексті форсайту її економіки. Економіка та держава. 2020. № 8. С. 35—42. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.8.35 (дата звернення 17.02.2022).
13. Мінекономіки оприлюднило текст Угоди про зону вільної торгівлі із Туреччиною. Mind: веб-сайт. 07.02.2022. URL: <https://mind.ua/news/20235918-minekonomiki-oprilyudnilo-tekst-ugodi-pro-zonu-vilnoy-torgivli-iz-turechchinoyu> (дата звернення 18.02.2022).
14. Міненко М. А. Фахові об'єднання в аграрно-промисловій сфері (теорія, методологія, організація): дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03 / ННЦ "ІАЕ". Київ, 2011. 480 с.
15. Нардепи повернули 20% ставку ПДВ на деяку агропродукцію. Слово і діло: веб-сайт. 01.07.2021. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/01/novyna/suspilstvo/nardepy-povernuly-20-stavku-pdv-deyaku-ahroprodukcziyu> (дата звернення 20.02.2022).
16. Петренко І. Порятунку більше не буде. Ліга. Блоги: веб-сайт. 26.01.2017. URL: <https://blog.liga.net/user/ikurgan/article/25802> (дата звернення 20.02.2022).
17. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо ставки податку на додану вартість з операцій з постачання окремих видів сільськогосподарської продукції: Закон України від 17.12.2020 р. № 1115-IX. Відомості Верховної Ради. 2021. № 12. Ст. 96. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-20#Text> (дата звернення 20.02.2022).
18. Про внесення змін до пункту 414 Постанови Кабінету Міністрів України від 09 грудня 2020 р. № 1236: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 1. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/pro-vnesennya-zmini-do-punktu-41sup-a1> (дата звернення 20.02.2022).
19. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів): Закон України від 23.09.2021 р. № 1780-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 51. Ст. 421. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (дата звернення 22.04.2022).
20. Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.2020 р. № 341. Офіційний вісник України. 2020 р. № 39. С. 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 20.02.2022).
21. Про необхідність врегулювання взаємовідносин виробників харчової продукції з торговельними мережами: Пропозиції Комітету підприємців агропромислового комплексу при Торгово-промисловій палаті України від 14.07.2021 р. № 1876/03.2-7.8. Особистий архів автора. 5 арк.
22. Ринок молочної продукції в Україні: краще менше, та краще. PRO CONSULTING: веб-сайт. 02.02.2022. URL: <https://pro-consulting.ua/ua/pressroom/gynokmolochnoj-produkcii-v-ukraine-luchshe-menshe-daluchshe> (дата звернення 18.02.2022).

23. Текст Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною. Євроінтеграційний портал: веб-сайт. 25.09.2017. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu> (дата звернення 18.02.2022).

24. У 2021 році Україна збільшила експорт агропродукції на 25%. Український клуб аграрного бізнесу: веб-сайт. 11.01.2022. URL: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/u_2021_rotsi_ukraina_zbilshila_eksport_agroproduksii_na_25 (дата звернення 17.02.2022).

25. Україна подала заявку до ЄС. Що це означає? Zaxid.net: веб-сайт. 28.02.2022. URL: https://zaxid.net/ukrayina_podala_zayavku_na_vstup_do_ues_n1537131 (дата звернення 25.03.2022).

26. The return of geopolitics: Foreign Secretary's Mansion House speech at the Lord Mayor's 2022 Easter Banquet: Speech by Elizabeth Mary Truss — Secretary of State for Foreign, Commonwealth and Development Affairs of UK, 27 April 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretarys-mansion-house-speech-at-the-lord-mayors-easter-banquet-the-return-of-geopolitics> (Accessed 28.04.2022).

References:

1. Aliksieienko, A. O., Balyshv M. A., Dozhd'ova O. Ye. and Semenov Ye. V. (2009), "Mechanical engineering for light and food industries", [Online], available at: <https://old.archives.gov.ua/Publitsat/Guidebooks/3-Putivnik-TsDNTA.pdf> (Accessed 19.02.2022).

2. Agravery (2022), "In Poland, the value added tax on food has been reduced to zero", available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/v-polsi-do-nula-znizili-pdv-na-produkti-harcuvanna> (Accessed 21.02.2022).

3. Vinnichuk, Yu. and Holovn'ov, S. (2018), "Volodymyr Vlasnyuk: We are trapped in globalization. We import expensive goods and use them to produce raw materials", Biznes Tsenzor, available at: https://biz.censor.net/resonance/3054970/volodimir_vlasnyuk_mi_v_pastts_globalzats_mportumo_dorog_tovari_z_h_dopomogyu_viroblyamo_sirovi (Accessed 18.02.2022).

4. Hulavs'kyj, V. T. (2016), "Prospects for creating added value in the processing of cereals", Zernovi produkty i kombikormy, vol. 63(3), pp. 10—15. doi.org/10.15673/gpmf.v63i3.214

5. Detsyk, O. and Aliksieiev, V. (2022), "FTZ with Turkey: risks and prospects for Ukraine", LB.ua, available at: https://lb.ua/economics/2022/02/03/504598_zvt_z_turechchynoyu_riziki.html (Accessed 18.02.2022).

6. International document of the European Union (1992), "Treaty on European Union", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (Accessed 25.03.2022).

7. Zanuda, A. (2021), "VAT for farmers has been reduced. Why agricultural holdings win and how much the budget will lose", BBC News Ukraine, available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55395029> (Accessed 20.02.2022).

8. State Fiscal Service of Ukraine (2022), "Changes in the registration of VAT payers for farmers", available at: <https://tax.gov.ua/yuridichnim-osobam/derjavna-reestratsiya-ta-obl-komentari-fahivtsiv/print-303584.html> (Accessed 19.02.2022).

9. State Statistics Service of Ukraine (2022), "Price indices", available at: <http://ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/24.pdf> (Accessed 17.03.2022).

10. Kvach, Ya. P. and Koshel'ok, H. V. "Current state and prospects of development of the flour-milling industry of Ukraine", Ekonomika kharchovoi promyslovosti, [Online], vol. 2, pp. 18—24, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2015_2_5 (Accessed 18.02.2022).

11. Kyrychenko, A. (2021), "Price results — 2021: in a year, prices in Ukraine have soared for most food products", UNIAN, available at: <https://www.unian.ua/economics/agro/cinovi-pidsumki-2021-za-rik-cini-v-ukrajini-zletilina-bilshist-harchovih-produktiv-novini-11642455.html> (Accessed 17.02.2022).

12. Kravchenko, M. O., Derhachova, V. V., Boiarynova, K. O. and Holiuk, V. Ya. (2020), "Analysis of the factors

that determined the scenario of Ukraine's development in the context of the foresight of its economy", Ekonomika ta derzhava, [Online], vol. 8, pp. 35—42. DOI 10.32702/2306-6806.2020.8.35.

13. Mind (2022), "The Ministry of Economy has published the text of the Free Trade Agreement with Turkey", available at: <https://mind.ua/news/20235918-minekonomiki-oprilyudnilo-tekst-ugodi-pro-zonu-vilnoyi-torgivli-iz-turechchynoyu> (Accessed 18.02.2022).

14. Minenko, M. A. (2011), "Fakhovi associations in the agro-industrial sphere (theory, methodology, organization)", Abstract of doctoral dissertation, economy, National research center "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine.

15. Slovo i dilo (2021), "People's Deputies returned a 20% VAT rate on some agricultural products", available at: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/01/novyna/suspilstvo/nardepy-povernuly-20-stavku-pdv-deyaku-ahroprodukcziyu> (Accessed 20.02.2022).

16. Petrenko, I. (2017), "There will be no more salvation", Liha. Blohy, [Online], available at: <https://blog.liga.net/user/ikurgan/article/25802> (Accessed 20.02.2022).

17. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine Concerning the Value Added Tax Rate on Transactions for the Supply of Certain Types of Agricultural Products", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115-20#Text> (Accessed 20.02.2022).

18. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020), The Resolution "On Amendments to Item 414 of the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 09, 2020 № 1236", available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/provnesennya-zmini-do-punktu-41sup-a1> (Accessed 20.02.2022).

19. The Verkhovna Rada of Ukraine (2021), The Law of Ukraine "On prevention of threats to national security related to the excessive influence of persons of significant economic and political importance in public life (oligarchs)", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text> (Accessed 22.04.2022).

20. Cabinet of Ministers of Ukraine (2012), The Resolution "On measures to stabilize prices for goods of significant social significance, anti-epidemic goods", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-%D0%BF#Text> (Accessed 20.02.2022).

21. The Committee of Entrepreneurs of the agro-industrial complex at the Chamber of Commerce and Industry of Ukraine (14.07.2021), The Proposals "On the need to regulate the relationship of food producers with retail chains", Personal archive of the author, 5 p.

22. CONSULTING PRO (2022), "Dairy market in Ukraine: less is better and better", available at: <https://proconsulting.ua/ua/pressroom/rynok-molochnoj-produkcii-v-ukraine-luchshe-menshe-da-luchshe> (Accessed 18.02.2022).

23. Yevrointehratsijnyj portal (2017), "Text of the Association Agreement between the European Union and Ukraine", available at: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/tekst-uhody-pro-asotsiatsiiu> (Accessed 18.02.2022).

24. Ukrain's'kyj klub ahrarynoho biznesu (2022), "In 2021, Ukraine increased exports of agricultural products by 25%", available at: http://ucab.ua/ua/pres_sluzhba/novosti/u_2021_rotsi_ukraina_zbilshila_eksport_agroproduksii_na_25 (Accessed 17.02.2022).

25. Zaxid.net (2022), "Ukraine has applied to the EU. What does it mean?", available at: https://zaxid.net/ukrayina_podala_zayavku_na_vstup_do_ues_n1537131 (Accessed 25.03.2022).

26. Speech by Elizabeth Mary Truss — Secretary of State for Foreign, Commonwealth and Development Affairs of UK (2022), "The return of geopolitics: Foreign Secretary's Mansion House speech at the Lord Mayor's 2022 Easter Banquet", available at: <https://www.gov.uk/government/speeches/foreign-secretarys-mansion-house-speech-at-the-lord-mayors-easter-banquet-the-return-of-geopolitics> (Accessed 28.04.2022).

Стаття надійшла до редакції 05.05.2022 р.